

ג. "ציבוי חדתי" – הגמ' מבארת שלדעת רבא הדין שהעצים יהיו חדשים נוהג גם בבמת יחיד, ומה שנתן ארוונה לדוד – "והמוריגים וכלי הבקר לעצים" (שמואל-ב כד,כב) הם מוריגים חדשים, שטרם נשתמשו בהם¹⁰. כאמור, יתכן שבבמת בני נח אין זו חובה, אבל מכיוון שבבמת ישראל הדבר נדרש – הידר רבא שכך ייעשה אף בשל גוי.

ד. "נורא ממרא חדתא" – במקדש לא מצינו דין זה, ועצם העניין תמוה, מדוע גם הכלי שממנו מוציאים את האש צריך להיות כזה שלא נשתמש בו הדיוט? (גרי"ז מנחות כב,א; ובנתיבות הקודש כאן הסיק שאכן הצתת אש המזבח צריכה להיות מכלי חדש). יש שכתב שאין זה מטעם שימוש של הדיוט, אלא ש"אין עניות במקום עשירות" (חידושי בתרא, מנחות כב,א).

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות יט,טז) סתם וכתב: "ומותר להורות להם וללמדם היאך יקריבו" ולא ציין את הפרטים הללו, ועניין "עולמי גולאי" ו"מרא חדתא" לא הוזכר בדבריו במקומות אחרים. נראה שסבר שרבא לא קבע הלכה בעניינים אלו, אלא שבאותו מעשה מצא לנכון לכבד את הקרבן באופנים אלו.

סיכום

התורה התירה לגויים להעלות קרבנות בבמה, ואף זהו קרבן לה'. אסור לישראל לסייע לגוי בהקרבה זו, אלא רק להורות לו את הלכותיה. תוס' כתבו שמדרבנן נאסר לסייע אף בעבודות שאין עליהן חיוב בחוץ, ומשמע מדבריהם שסיוע צדדי, שאינו "עבודה" כלל – מותר; ויש מי שאוסר אף בזה (אבן האזול). גם בהעלאת קרבנות שישראל פטור עליהם בחוץ – אסור לסייע לגויים (אחרונים).

רבא הדריך גויים שביקשו זאת כיצד להקריב את קרבנם, והוראותיו כוללות מספר פרטים מחודשים. נראה שחלק מהם נועדו לכבוד הקרבן ואינם נדרשים על פי ההלכה.

הקרבתו בבמה (קרבן אורה; חזון איש קמא סי' מא,יד)⁷, או שלא הוקדש כלל (שפת אמת), ועוד.

באבן האזול (הל' מעשה הקרבנות יט,טז) חידש יסוד מיוחד בעניין איסור הסיוע: האיסור על ישראל לשחוט ולהעלות בחוץ איננו רק על מעשה השחיטה וההעלאתה, אלא גם על התוצאה של קרבן הקרב בחוץ⁸. לפיכך אסור גם לגרום שחיטה והעלאתה, אפילו של קרבן הגוי המותר, ואפילו בסיוע כגון הושטת סכין וכדומה (שלא כמשתמע מתוס', כאמור), ורק הוראה כיצד לעשות מותרת, משום שאיננה נחשבת אפילו כסיוע.

מעשהו של רבא

הגמ' מתארת כיצד הדריך רבא את הגויים בהקרבת קרבנם, ויש בהדרכתו פרטים מחודשים:

א. "תרי עולמי גולאי" – בחורים בני אותו גיל, "שכן נוי לדבר" (רש"י). ובחר בנערים דווקא, כי לא השתמש בהם הדיוט (מהרש"א, ודימה זאת לדין שאין משתמשים בכהן); או מפני שלא טעמו טעם חטא (טל תורה), כמו בעולת סיני: "וישלח את נערי בני ישראל" (שמות כד,ה), עיין שם ברמב"ן). הדבר ברור שזהו חידוש שלא מצאנו כמותו בבמת ישראל ואף לא במקדש, ונראה שרבא עשה זאת כדי להראות את חשיבות הקרבן והידורו.

ב. "היכא דמוסקא ימא שרטון" – רש"י מפרש שמטרתו היתה לוודא שלא נשתמש הדיוט במזבח. מדבריו משתמע שגם הקרקע שעליה עומד המזבח לא תהיה בשימושו של הדיוט, וזה דין מחודש, ולכאורה אינו מתיישב עם התוספתא (זבחים יג,ח) המתירה להקים במה "על פתח חצרו ועל פתח גינתו" וכן "בראש גגו" (שם הל' ה). לפיכך יש מקום לפרש אחרת, שרצה שאבני המזבח תהיינה חדשות (חידושים וביאורים, עיין שם בדיונו על הצורך בזה). פירושים אחרים לעניין זה: רבא רצה שהקרבן יוקרב בטהרה, ובחוף הים אין טומאת ארץ העמים (אהלות פי"ח מ"ו)⁹; או שרצה מקום שאין חשש שעבדו בו עבודה זרה (ילקוט המאירי).

מערכה שב. המחנות במדבר ובארץ (קטז,ב-קיו,א)

בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. מזכר עד נקבה תשלחו, אל מחוץ למחנה תשלחו,

התורה מציינת את המקומות שהוזכרו בקשר לאיסור כניסתם של הטמאים, בביטוי "מחנה": "צו את

לידי חיוב כרת, וכן דקדק במנחת חינוך (מצוה תמ) מלשון הרמב"ם: "ואסור לסייע... שהרי נאסר עלינו להקריב בחוץ", באלו שנאסר לנו דווקא.

אפילו בגורם לבכור שיעבוד, בניגוד לאיסור עבודה בחול המועד, המותר בגרמא.
9. הג"ר ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל (אור המאיר ח"ב עמ' 179). נראה שכך פירש התשב"ץ (ח"ג סי' קלג), הכותב: "ולא התירו בגמרא אלא ללמדם איך יעשו אותו בטהרה כדאמר התם אמר רבא אורווי להו שרי...".

10. יש שכתבו שאב"י ורבא כאן לשיטתם בדין "הזמנה מילתא" (סנהדרין מ,ז): לדעת אב"י הזמנה מילתא היא, ואסור להשתמש במקדש בעצים שיועדו להדיוט, גם אם טרם נשתמשו בהם, ולדעת רבא הזמנה לאו מילתא היא (שו"ת הריב"ד י"ד סי' טו).

7. יש שיישבו בזה דברי תוס' (מנחות קט,ב ד"ה והעלה) על מקדש חנוני, שכתבו שאין איסור שחוטי חוץ בהעלאת קרבן של גויים, שכוונתו אפילו לדעת ר' יוסי (לעיל מה,א), הסובר שיש חיוב שחוטי חוץ בישראל המקריב קרבנו של גוי, אך זאת דווקא אם הוקדשו להקרבה במקדש (חמדת דניאל מה,א; וראה זבחי צדק ומנחת יהודה).

8. ודימה זאת לאיסור עבודה בקדשים, שמשמע במאירי במועד קטן (יב,א) שהוא

ותמחה על כך, ובמסקנה נתבאר דבריו: "בכל מקום מחנה ישראל", בכל מקום שחנו בו, ולא מחוץ למחנה.

ברמב"ן על התורה מצינו דבר מחודש, שכתב על הפסוק "לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום, איש כל הישר בעיניו" (דברים יב,ח), שקדשים קלים נאכלו בכל מקום: "אחרי זריקת הדם והקטר החלב בשלמים יאכל אותם במדבר בכל מקום שירצה, כי לא נתן בהם הכתוב מחיצה, אבל אוכלים אותם במחנה וחוף למחנה". וכבר תמה עליו הטור בפירושו לתורה (שם) מן הגמ' כאן.

נראה שהרמב"ן מחלק בין קדשים קלים הנאכלים לכהנים, דהיינו חזה ושוק, שעליהם נאמר כבר בויקרא "תאכלו במקום טהור", שהוא מחנה ישראל, כאמור, לבין קדשים קלים הנאכלים לבעלים, עליהם לא מצינו בתורה הגבלה על מקום אכילתם, פרט לפסוקים בדברים שם: "לא תוכל לאכול בשעריך" וכו' (הגהות רצ"ה ברלין, עיין שם). הסוגיה כאן, שאומרת שקדשים קלים נאכלו במחנה בלבד, אומרת זאת משום שהמושג "קדשים קלים" כולל גם את מתנות הכהונה, ואין כוונתה שבכל ק"ל הדין כך.

שאלה מיוחדת מתעוררת באשר למחנה לוי: הרי בעל קרי משולח ממחנה זה (פסחים סז,ב). כיצד, אם כן, יכלו הלויים לשמש מיטתם?! במשך חכמה (במדבר א,ג) מיישב, שמחנה הלויים התחלק לשני חלקים: הלויים העוסקים בשמירת המקדש היו בהיקפו הפנימי, והוא הנקרא "מחנה לוי" לכל הלכותיו, ואילו בהיקפו החיצוני היו מגורי המשפחות, ולא נתקדש כמחנה לוי⁵.

בשעת המסע

הגמ' מבארת שהקדשים לא נפסלו ביוצא במעבר ממחנה למחנה, על פי הדרשה: "ונסע אהל מועד – אף על פי שנסע אהל מועד הוא". במשך חכמה (במדבר ב,יז) ביאר את הלימוד, שאינו מדויק לשון הפסוק, אלא ממהות העניין: בדרך כלל בדרכים ובמסעות לא נשמר המשטר והסדר, וכדברי חז"ל: "אין מכבדין בדרכים" (ברכות מו,ב). אולם במסע בני ישראל הקפידה התורה על סדר מדוקדק, הן

ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם" (במדבר ה,ב-ג). מלשון הרבים "מחניהם" לומדת הגמרא (קיו,א ובפסחים סז,א) שיש להבדיל בין מחנות שונים, וכל טמא מאלו משתלח למחנה אחר¹.

אף באכילת קדשים מצאנו הבחנה בין קדשי קדשים, הנאכלים ב"מקום קדוש" (ויקרא ו,ט), לבין קדשים קלים, הנאכלים ב"מקום טהור" (ויקרא י,ד), כלומר, מקום שהקפידה התורה על טהרתו ועל הבדלת טמאים ממנו, והגמ' (נה,א) מבארת שזהו המחנה שהמצורע מובדל ממנו. הסוגיה מפרטת את המחנות השונים במדבר ודרגות קדושתם, ואת המחנות המקבילים להם בארץ ישראל, במקדש בית עולמים בירושלים.

המחנות במדבר

חז"ל קובעים את שלושת המחנות במדבר: מחנה שכינה – לפני מן הקלעים, המשכן והחצר שסביבו; מחנה לוי – חניית הלויים סביב המשכן (במדבר א,נג); ומחנה ישראל – המקום המיועד למגורי השבטים².

בניגוד לבית עולמים, שם קיימת חומה סביב כל אחד משלושת המחנות, במשכן לא מצינו מחיצה פרט לקלעי החצר³. כיצד, איפוא, הוגדר "מחנה ישראל"? רש"י (ק"ב,ב ד"ה קדשים קלים) כותב: "כמות שהן שרויין בדגליהם", כלומר, מקום החניה המסודר והמאורגן. במקום אחר (נה,א ד"ה טהור מכלל שהוא טמא) כותב רש"י, שמחנה ישראל במדבר הוא "כל דגל בתוך אסיפת דגלו", וניתן להבין שאסור היה להעביר קדשים מדגל יהודה לדגל ראובן, למשל. הדבר תמוה, שכן אם אין חיבור בין חלקי המחנה – מדוע הבשר לא נפסל ביוצא בהעברתו מן המשכן אל הדגלים? והעירו על כך ברש"ש ובשפת אמת (נה,א); ועיין 'רנת יצחק' במדבר ב,ב, שדן בדברי רש"י.

במשנתנו נאמר שקדשים קלים נאכלו "בכל מחנה ישראל". רב הונא פירש זאת: "בכל מקומות ישראל", והגמ' מבינה תחילה שכוונתו שהקדשים נאכלו אף מחוץ למחנה⁴,

1. הביטוי "מחניהם" מוכיח על שני מחנות, אבל הגמ' לומדת מן האמור במצורע "בדד ישב, מחוץ למחנה מושבו" (ויקרא יג,מו) שהקצתה התורה מקום מיוחד למצורעים, ומכאן שיש שלושה מחנות, שהמצורע משולח משלושתם ושאר הטמאים משני האחרים, כל אחד כעניינו. זוהי דרך הלימוד של ר' יהודה בפסחים סז,א, ור' שמעון לומד זאת אחרת, שעצם הפסוק: "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", שהפירוט בו מיותר, לכאורה (כי ניתן ללמוד אחד מן השני בקל וחומר), מלמד שכל אחד מהטמאים הללו משולח למחנה אחר, ומכאן שיש ג' מחנות. 2. האברבנאל (במדבר ב) מציין הבחנה דומה במעמד הר סיני: ראש ההר – מחנה שכינה; המקום אליו נגשו אצילי בני ישראל (שמות כד,יא) – מחנה לוי; ומקום עמידת בני ישראל – מחנה ישראל.

3. כן כתב החזון איש (ערובין ליקוטים סי' ק"ב סק"ט), עיין שם ראיותיו. כיצא בזה מצינו בעניין "כל הרואה" בשילה, שאינו מחיצה כפשוטה, ומכל מקום יש הסוברים שזהו גבול מחנה ישראל, ראה להלן. מאידך, כתב החזון איש (שביעית סי' ג סק"ד) שקידושו של מקום זקוק למחיצות, ואם אין מחיצות בשעת הקידוש – אי אפשר לקדש את המקום, כמשתמע בסוגיה בשבועות סז,א על הקלעים הנצרכים לשם הקידוש. וכן כתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה ו,י): "בית דין שרצו להוסיף על

4. מרש"י משמע שלפי ההוה-אמינא "בכל מקומות ישראל" היינו כל מקום שאחד מבני ישראל הולך. ב'משמר הלוי' ברכות סי' קיט הביא פירוש הצפנת פענח, שהכוונה למקום ששוכן הענן סביבות המחנה, עיין שם.

5. על קושי זה בעניין הלויים עמד כבר התשב"ץ (ח"ג סי' קלז), ועיין עוד בספר 'אל הר המור' עמ' עג.

האולם ולמזבח" לשאר העזרה. לדיון על מקורם של החילוקים הללו, אם מדאורייתא או מדרבנן, עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכה ק.

בגמ' בפסחים (פה,ב) נאמר, שחלל שערי ירושלים לא נתקדש, כדי שיוכלו המצורעים להגן על עצמם מחמה וגשמים, וכן גם חלל שער ניקנור לא נתקדש בקדושת מחנה שכינה, כדי שהמצורעים יוכלו לעמוד תחתיו בשעת מתן הבהונות. לגבי שערי הר הבית נחלקו אמוראים בירושלמי בפסחים (פ"ז הי"ב): מחד, השיקול של הגנה מהחמה לא שייך בהם, כי יש לזב אפשרות לגור בירושלים. מאידך, הירושלמי מביא עדות על מנהג אמוראים בעלייתם להר הבית לחלוץ סנדליהם בחלל השער, ומכאן שלא נתקדש.

בשילה נוב וגבעון

בברייתא נאמר שבשילה "לא היו אלא שני מחנות בלבד", והגמ' תמחה על כך, כיצד נתקיימה ההבחנה בין הטמאים השונים? לפיכך מסיקה הגמ', שאכן היו ג' מחנות בשילה, אלא שמחנה לוייה הפסיק לקלוט רוצחים (על כך במערכה הבאה). הדבר מתבקש לגבי שילה דווקא, משום שהיתה "מנוחה" או "נחלה" ונאסרו הבמות, ולפיכך צריך היה לקיים בה את דיני המחנות כהלכתם, מה שאין כן בנוב וגבעון, בהם אפשר שלא היתה קדושת מחנות (תוס') בשבועות טז,ב ד"ה אי ומאירי סוטה טז,א, ובשניהם נאמר הדבר בלשון מסופקת; קרן אורה כאן).

לא ברור היכן הוא תחום מחנה לוייה ומחנה ישראל בשילה. בשפת אמת כתב, שגם אם לא היה "הר הבית", הר כלשהו שעליו נבנה המשכן, על כל פנים השטח שבין העזרה לבין מחיצה כלשהי סביב לה היה "מחנה לוייה". באשר למחנה ישראל כתבו בקרן אורה ובשפת אמת, ש"בכל הרואה", הכשר לאכילת קדשים קלים בשילה (ראה על כך בהרחבה במערכה שה), הוא מחנה ישראל גם לעניין שילוח המצורעים. לעומת זאת הגרי"ז (קי,ב) סובר שרק העיר שילה עצמה היתה "מחנה ישראל", ואילו התחום הרחב של "הרואה" התרבה לאכילת קדשים בלבד. ראייה לדבר הביא מהגמ' בתמורה (כא,ב), שמעלה הוה-אמינא שגם בירושלים יאכלו קדשים קלים בכל הרואה, בדומה לשילה, למרות שנתקדשה רק לפנים מן החומה⁶.

ערים מוקפות חומה

ערים אלו נתקדשו ונחשבות כמחנה ישראל לעניין שמשלחים מהם את המצורעים (כלים פ"א מ"ז). לעומת זאת אין בהם אכילת קדשים ומעשר שני (כמבואר במשנה ח שם). זאת, על פי גזירת הכתוב בקדשים ומעשר שני: "לא

במסע המשכן, "ונסע אהל מועד... בתוך המחנות", והן בסדר השבטים, ומכאן שגם בשעת המסע קיימת קדושת המקום, ונוכחות השכינה היא הגורמת להקפדה היתירה על הסדרים במסע.

רש"י ותוס' כאן חלוקים בשאלה האם בשעת המסע עצמו ניתן היה לאכול מן הקדשים (תוס' ד"ה אימא) או לא (רש"י ד"ה אימא). נראה שלדעת רש"י אין לאוכלם משום שהמזבח פגום באותה שעה, ומחלוקתם תלויה במחלוקת האמוראים (ס,ב) האם הדין שאין לאכול קדשים בשעה שהמזבח פגום נאמר גם בקדשים קלים, עיין מערכה קלט. עוד נחלקו רש"י ותוס' באשר לכלל "אע"פ שנסע אהל מועד הוא", האם הוא מוסכם והאם נאמר גם על קדושת מחנה שכינה, עיין מערכה קמא.

המחנות במשכן - מבט ממזרח. במרכז המחנה עמד המשכן, "מחנה שכינה". סביבו מקום מגורי הלויים, כאשר משה ואהרן ובניו ממזרח למשכן. בכך נתקיימה מצות שמירת המקדש, ככתוב: "והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל, והזר הקרב יומת" (במדבר ג,לח). מסביב - מחנה ישראל, דגלי השבטים.

המחנות בארץ

בברייתא (שמקורה בתוספתא בכלים פ"א ה"י) הוגדרו המחנות בירושלים: העזרה, משער ניקנור ופנימה - מחנה שכינה; הר הבית - מחנה לוייה; וירושלים - מחנה ישראל. המושג "מחנה לוייה" בהקשר זה של בית עולמים מוזכר כבר בספר דברי הימים-א (ט"ח-יט): "ועד הנה בשער המלך מזרחה, המה השוערים למחנות בני לוי. ושלוש בן קורא... שומרי הספים לאהל ואבותיהם על מחנה ה', שומרי המבוא". ופירש במצודת דוד, ש"מחנות בני לוי" הם הר הבית, ואילו "מחנה ה'" הוא העזרה.

קיימת חלוקה פנימית בתוך מחנה לוייה, בין עזרת נשים והחיל לבין שאר הר הבית, אך זוהי "מעלה יתירה בבית עולמים", כלשון התוספתא בכלים שם, ולכן "אין עונשין עליה", כלשון הגמ' כאן. כמו כן קיימת חלוקה פנימית במחנה שכינה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים, ובין "בין

פירושה, שכאשר יש מחנה - עליו להיות טהור מטומאת מצורע ורק אז ניתן לאכול בו קדשים, אבל מקום שאיננו מוגדר כ"מחנה" - אין פגם בכך שהמצורע מצוי שם (הרב שמחה עלברג, 'הפרדס' מח ס' נא).

6. לכאורה סתירה לדבריו מהגמ' לעיל נה"א, האומרת ש"מקום טהור" הראוי לאכילת קדשים קלים הוא מקום הטהור מטומאת מצורע, ואם כן לכאורה אכילת קדשים ושילוח מחנות תלויים זה בזה. אך הרי מצינו שבזמן הגלגל קדשים קלים נאכלים בכל מקום, וגם המצורע מותר בכל מקום. על כרחנו ההגדרה "מקום טהור"

היה לאכול קדשים קלים מחוץ למחנה ישראל (מסקנת הגמ')³; והרמב"ן כתב שהדבר מותר, ואולי חילק בין קדשים קלים הנאכלים לבעלים לבין חזה ושוק הניתנים לכהנים.

לפי הסוגיה כאן, קדושת המחנות קיימת גם בשעת המסע. יש אומרים שהדבר שנוי במחלוקת, או שנאמר על מחנה לוייה ומחנה ישראל בלבד ולא על מחנה שכינה (עיין מערכה קמא). היתר אכילת הקדשים בזמן המסע תלוי בשאלה האם אכילת הקדשים זקוקה לקיומו של המזבח כתיקנו.

גם בירושלים לדורות קיימת חלוקה עיקרית בין מחנות אלו: העזרה, הר הבית, וירושלים, מלבד חלוקה משנית בין תחומים שונים בתוך הר הבית והעזרה. שערי ירושלים ושער ניקנור – דינם כמחוצה להם, ודין שערי הר הבית שנוי במחלוקת (ירושלמי).

גם בשילה היו שלוש מחנות (מסקנת הגמ'), אך כנראה לא בנוב וגבעון (תוס' ומאירי). נחלקו אחרונים האם מחנה ישראל בשילה הוא "כל הרואה" (קרבן אורה ושפת אמת) או העיר עצמה (גרי"ז).

ערים מוקפות חומה בארץ ישראל נתקדשו כמחנה ישראל לעניין שילוח הטמאים, אך אינן "לפני ה'" לעניין אכילת קדשים ומעשר שני.

תוכל לאכול בשעריך מעשר דגן... ובכורות בקרך וצאנך... כי אם... במקום אשר יבחר ה'" (דברים יב, יז-יח). נמצא שההיתר לאכול קדשים בירושלים איננו רק מחמת שהיא מחנה ישראל, אלא מחמת קרבתה למחנה שכינה והיותה "לפני ה'", ו"העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי ישראל" (מלכים א-יא, לב).

אולם בקרית ספר (הל' בית הבחירה פ"ז) כתב, שהמניעה מלאכול קדשים בעיר מוקפת חומה איננה אלא משום שיפסלו ביוצא, ולו יצויר שעיר מוקפת חומה תגיע עד ירושלים – ניתן יהיה לאכול בה; אך עיין שו"ת אבני נזר יו"ד סי' תלדו, שנראה שחולק עליו.

סיכום

מחנה ישראל במדבר כלל שלושה תחומים מבחינת קדושתו: א. מחנה שכינה – חצר המשכן, ממנו משולחים כל הטמאים. ב. מחנה לוייה, ממנו משולח מי שטומאתו יוצאת מגופו: זב ובעל קרי וכיוצא בהם. יש מי שאומר שמחנה זה התחלק לשניים – מגורי הלויים שומרי המקדש, שנתקדש בקדושת מחנה לוייה, וסביבו מגורי המשפחות, שלא נתקדש (משך חכמה). ג. מחנה ישראל, כלומר, מקום חנייתם המסודר (רש"י), ממנו משולחים המצורעים. אסור

מערכה שג. קליטת רוצח בשגה במחנה לוייה (קיז, א)

– מלמד שמגלין במדבר. להיכן גולין? למחנה לוייה. עניין זה מופיע בקצרה גם בתוספתא במכות (סוף פ"ב, נדפס בש"ס וילנא כהשלמה בסוף התוספתא מכות): "ובמדבר גולה למחנה לוייה".

רש"י מפרש ש"בחיך" זהו רמו לכך שמושה עצמו יבדיל ערי מקלט בעבר הירדן המזרחי, והלימוד על מחנה לוייה נרמז במילה "מקומך", מקומו של משה רבנו. לפי דבריו המילה "לך" נדרשת לשני עניינים שונים: הפרשת ערים בחיי משה וקליטה במקומו (עיין הגהות הב"ח במכות שם).

במכילתא למדו באופן אחר על כך שמחנה לוייה קולט: "ושמתי לך מקום – אבל לא שמענו להיכן. הרי אתה דן: נאמר מנוס לשעה, ונאמר מנוס לדורות; מה מנוס האמור לדורות – ערי הלויים קולטות², אף מנוס האמור לשעה – מחנות³ הלויים קולטות". המכילתא מבינה בפשטות ש"שמתי לך מקום" הוא "לשעה", כלומר שכבר במדבר היה

נאמר בתורה בעניין הרוצח בשגה: "ואשר לא צדה והאלהים אינה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה" (שמות כא, יג). פשוט הפסוק, שהמקום המדובר הוא ערי המקלט בארץ ישראל, שהוזכרו בספר במדבר (פרק לה) ודברים (פרקים ד, יט). כך ביארו כמה מהמפרשים על אתר (רשב"ם ראב"ע ורבי אברהם בן הרמב"ם), ולפי זה "לך" היינו – לכל יחיד מישראל, כמו בפסוקים רבים אחרים¹. ברם, הגמרא דורשת את הפסוק לעניין נוסף, שמחנה לוייה הסובב את המשכן קלט את הרוצחים בשגה בזמן היות בני ישראל במדבר. לפי זה לשון העתיד "ושמתי" נובעת מכך שעדיין לא נקבעו המחנות עד הקמת המשכן.

בירור הדרשה

בברייתא כאן (ובגמ' המקבילה במכות יב, ב) נאמר: "ושמתי לך מקום – בחיך; מקום – מקומך; אשר ינוס שמה

3. אפשר שלשון הרבים "מחנות" רומזת לארבע מחנות הלויים סביבות המשכן (במדבר ג), ואולי בזה היא נבדלת מן הדרשה בגמ' כאן: "לך מקום", על מקומו של משה בלבד, במזרח המשכן (שם פס' לט). ועיין בראשית רבה פרשה כא, ט: "רב אמר: בכל מקום רוח מזרחית קולטת: אדם הראשון – ייגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן; קין – ייצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן; הרוצח – 'אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש". אפשרות אחרת: המדרש נוקט לשון רבים משום שמחנה לוייה, כמו המשכן ומחנה ישראל כולו, עבר ממקום למקום.

1. כגון "ולא יראה לך חמץ" (שמות יג, ז); "והיה לך לאות על ידך" (שם פס' ט); "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמות כב, ב).

2. לא רק שש ערי המקלט קולטות, אלא כל ערי הלויים, כפי שלומדת הגמ' (מכות יא, א) מן הכתוב (במדבר לה, ו): "ואת הערים אשר נתנו ללויים את שש ערי המקלט... ועליהם נתנו ארבעים ושתים עיר", וראה בגמ' שם על ההבדל להלכה בין קליטת ערים אלו לבין שש ערי המקלט.